

Репліка на рецензію Романа Дуди на збірник «Leopolis Scientifica»

Олег Петрук

В журналі Польського математичного товариства «Wiadomości Matematyczne» з'явилася рецензія¹ на два томи наукового збірника «Leopolis Scientifica. Наука у Львові до середини ХХ століття», який побачив світ 2020 року у Львові.² Перший том присвячений опису наукових осередків Львова від часу заснування університету до Другої світової війни,³ а другий – точним наукам (математиці, фізиці та астрономії) в місті у вказаний період.⁴ Це видання – результат праці багатьох відомих львівських науковців. Воно вийшло за моїх упорядкування та наукової редакції. Я мав за честь працювати з такими авторами. Тішуся, що нам разом вдалося спільно втілити цей проект.

Автором рецензії у польському часописі є Роман Дуда, авторитетний польський математик, історик науки, професор, ректор Вроцлавського університету (в роках 1995-1999). Окрім академічної, Р.Дуда займався також опозиційною політичною діяльністю. Вона була пов'язана зокрема з підтримкою осіб, репресованих владою Польської Народної Республіки. Брав участь в діяльності «Солідарності».⁵ Сенатор польського парламенту (1989-1991), заступник міністра освіти (1991-1993). Автор кількох книг, зокрема, «Lwowska szkoła matematyczna» (2007, 2014), «Matematycy XIX i XX wieku związani z Polską» (2012), «Historia matematyki w Polsce na tle dziejów nauki i kultury» (2019).

* * *

Рецензія Романа Дуди – цінний погляд на нашу книгу з польського боку.

Пригадую влучне і зважене слово Романа Дуди в дискусії після однієї з моїх доповідей в Польщі про українську науку у Львові, де я розповідав зокрема й про таємний Український університет, який діяв у Львові від 1919 до 1925 року в підпільних умовах в час, коли місто був у складі польської держави. Тож тоді Р.Дуда сказав, що так, були

¹ Roman Duda, [Рец. на:] *Leopolis Scientifica. Nauka u L'vovi do sredini XX stolittâ. Častina I, Naukovi oseredki*, Artos, Lwiv 2020, 336 str. // *Wiadomości Matematyczne*, 2023, t.57, s.197-172; Roman Duda, [Рец. на:] *Leopolis Scientifica. Nauka u L'vovi do sredini XX stolittâ. Častina II, Točni nauki*, Artos, Lwiv 2020, 410 str. // *Wiadomości Matematyczne*, 2023, t.57, s.172-176

² Інформація та покликання на електронний варіант:
<http://iarpmm.lviv.ua/12/leopolisci/leosci/index.html>

³ *Leopolis Scientifica. Наука у Львові до середини ХХ століття. Частина I. Наукові осередки : збірник наукових праць / за заг. ред. О. Петрука. – Львів : Артос, 2020. – 336 с. Зміст: Львівський університет до середини ХХ століття (Ярослав Притула, Роман Тарнавський); Львівська політехніка – осередок технічної науки Галичини (Олександр Шишка); Змагання за український університет у Львові (Володимир Качмар); Таємний Український університет у Львові (Максим Дудка, Юрій Головач); Освітній феномен таємної Української політехніки (Рената Самотій); Наукове Товариство імені Шевченка (Галина Сварник); Товариство наукових викладів імені Петра Могили (Михайло Кріль)*

⁴ *Leopolis Scientifica. Наука у Львові до середини ХХ століття. Частина II. Точні науки : збірник наукових праць / за заг. ред. О. Петрука. – Львів : Артос, 2020. – 412 с. Зміст: Математика у Львові (Ярослав Притула); Українська математична трійця (Богдан Пташник); Фізика у львівських навчальних закладах від XVII століття (Андрій Ровенчак); Фізика і фізики в НТШ у Львові (Юрій Головач, Юліан Гончар, Мар'яна Красницька); Астрономічна обсерваторія Львівського університету (Степан Апунович, Богдан Новосядлий); Астрономія у Львівській Політехніці (Степан Савчук, Любов Янків-Вітковська); Астрономія в українських наукових товариствах (Олег Петрук)*

⁵ B.Drabicka-Klint, Roman Duda // *Encyklopedia Solidarności. Opozycja w PRL 1976-1989*, T.1, Warszawa, 2010, s.99-100

тяжкі часи непорозумінь, але тепер ми маємо спільно дивитися в майбутнє. Після цих слів у мене промайнуло два почуття. Першою була легка розгубленість через ці слова, бо я усвідомив, що доповідаю на конференції в Кракові, яку організували польські колеги, зрештою і мою участь у конференції оплатили вони⁶, а я розповідаю учасникам, з яких більшість є представниками польських установ, про утиски української науки у Львові польською владою у міжвоєнне двадцятиріччя. Але ж я доповідав на науковій конференції, через майже сто років після тих подій, отож «за замовчуванням» був певен, що це й повинно сприйматися як історичні події у вже не актуальній світовій конфігурації, як давно минулі факти, про які варто знати історикам науки. Відтак наступним почуттям була вдячність до більш досвідченого колеги за його слова, за ту думку, яку напевно і я мав би озвучити у своєму виступі.

Також і рецензія, про яку тут мова, назагал позитивна. І я знову вдячний Романові Дуді, який підкреслює важливі для польсько-українського порозуміння моменти. А особливо за те, що він виразно побачив і озвучив те, для чого цей збірник і з'явився: «Nie jest to polemika z polską stroną, raczej dopełnienie obrazu, o elementy, o których wiedzieliśmy mało».⁷ Варто відзначити, що рецензент прочитав україномовне двотомне видання, а не його скорочену англомовну версію.⁸

Подібно, як мені тоді, на конференції в Кракові, тепер оприявнюються деякі моменти. Зокрема ті, які є очевидними нам, але не є такими для тих, хто дивиться на наші зусилля зовні. Такий стан справ яскраво вийшов на яв з початком російської агресії, коли світ зі здивуванням довідується, що, виявляється, є українська нація, й у неї є своя складна історія. Прикро, що це ніби спалах у темряві, за відсутності державної політики опертя на національні сили й їх підтримки та просування українських інтересів у світі, з яких поширення інформації про нас і нашу історію є ключовим.

Отож, тепер, як упорядник, бачу деякі теми, які не були представлені у збірнику «Львів науковий», хоч напевно мали б. Українство і українська наука не почала створюватися у Львові лише в ХІХ столітті, а, як і польська у Львові, значно раніше. Зокрема, у книзі немає окремої розвідки про Ставропігійське братство, про його плани створення університету у Львові на базі українських сил. Більш успішними як відомо були єзуїти, яким і вдалося заснувати вищу школу в місті. *Studium Ruthenum* хоч і згадується в статтях збірника, але побіжно. Варто було детальніше висвітлити це.

Назагал, слушною є думка рецензента, що книга з назвою «Львів науковий», окрім наявного там опису наукових установ, мала б також описати й діяльність наукових товариств, зокрема Товариство природознавців ім.Коперника, Львівські відділення Польського математичного товариства чи Польського товариства приятелів астрономії (віцепрезидентом останнього деякий час був і голова Математично-природописно-лікарської секції НТШ Володимир Левицький⁹). Однак я як упорядник оминув їх

⁶ Варто розуміти, що науковці в Україні десятиліттями не мають коштів не лише на закордонні відрядження, а й на найнеобхідніші засоби для проведення досліджень. Адже навіть після здобуття Україною незалежності українозорієнтованими центральні державні інституції не були майже ніколи, за винятком коротких періодів, коли окремі особи здійснювали необхідні заходи для формування фундаменту адекватного розвитку, але невдовзі ці зусилля нівелювалися їх наступниками.

⁷ [Рецензія], s.168

⁸ *Leopolis Scientifica. Exact Sciences in Lviv until the middle of the 20th century.* Lviv: Institute for Applied Problems in Mechanics and Mathematics, 2021. 352 p. Інформація та покликання на електронну версію: http://iapmm.lviv.ua/12/leopolisci/leosci/index_en.html

⁹ ДАЛО, ф. 1, оп. 54, спр. 1878, арк. 2

свідомо, аби чітко продемонструвати, що у Львові de facto було три центри науки: університет, політехніка й українські наукові товариства. Оскільки останні тривалий час були єдиною можливістю вкладати наші зусилля в науку та вищу освіту.

Нам потрібно постійно підкреслювати, що Наукове товариство ім.Шевченка, попри назву, – це було не «наукове товариство» на кшталт традиційних наукових товариств того часу (що були об'єднаннями професійних науковців, де вони присвячувалися доволанауковим завданням), а було єдиним у Львові осередком науки для українців.

Є в книзі також і короткий розділ про українське Товариство наукових викладів ім.Могили, але й воно згадано в контексті народної освіти (цікаво, чи були подібні польські товариства?). Зазначимо, що в збірнику також відсутні описи єврейського, вірменського шкільництва. Чи мали ці національності якісь курси "університетського рівня" чи наукові товариства у Львові? Отож працювати ще є над чим.

Один з авторів збірника переслав нам враження його колеги від англomовного варіанту видання: «...мені страшенно подобається багатомовність зображених джерел – справді можна говорити про практично інтернаціональну науку у Львові (бо ж і латина, і польська, і німецька, і французька, і українська – просто розкіш!)...»

Справді, на полі науки Львів підносили різні нації. І тепер, з нашим збірником, де представлено здобутки науковців різних національностей, картина є більш повною. Разом з нами, а не без нас.

Прочитую тут прикінцеві слова рецензії Романа Дуди: «Mogą się nam pewne akcenty i pominięcia nie podobać, ale pamiętajmy, że po stronie polskiej nie ma dzieła, które oddawałoby sprawiedliwość ukraińskim aspiracjom i osiągnięciom naukowym. Uważam dwa pierwsze tomy *Leopolis scientifica* za ważny wkład do syntezy nauki we Lwowie, a także ogólniej – do wspólnego z Ukraińcami patrzenia na nasze wspólne dzieje.»¹⁰

Faciamus simul!

* * *

Наприкінці подам нотатку для історії. Книгу спершу взявся підтримати мер Львова А.Садовий, як одну з візитівок міста. Вже після видання книги я мав розмову з кількома представниками мерії, де знову переконував про важливість фокусування на науці як одному з необхідних факторів просування Львова. Початково було обіцяно повноколірне видання, переклади польською та англійською мовами... Лише після цих запевнень почалися розмови з авторами... Обіцянка виявилася цяцянкою. Але на той час, коли це стало зрозуміло, більшість матеріалів уже були на руках. Врешті, добре, що вдалося вийти на засновників «SoftServe», компанії, яка працює в інформаційних технологіях, і переконати їх профінансувати те видання, яке ми маємо. Готувався і третій том (хімія, біологія, біофізика, медицина)... Але маємо лише ці два томи.

¹⁰ [Рецензія], s.176